

Universiteit
Leiden
The Netherlands

'De Storm der Hartstogten Woedt': The works of Johannes Jelgerhuis Rienkszoon as a source of stagecraft for the historically informed performer

Neuman, L.C.

Citation

Neuman, L. C. (2025, December 5). *'De Storm der Hartstogten Woedt': The works of Johannes Jelgerhuis Rienkszoon as a source of stagecraft for the historically informed performer*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4284591>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4284591>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Samenvatting

De acteur Johannes Jelgerhuis Rienkszoon (1770–1836) is vooral bekend door zijn schilderijen en zijn handboek *Theoretische lessen over de gesticulatie en mimiek*, dat werd gepubliceerd tussen 1827 en 1829. Zijn ongepubliceerde kostuumschetsen en manuscripten daarentegen, zijn minder bekend. In dit proefschrift onderzoek ik hoe de studie van deze minder bekende werken kan bijdragen tot een beter inzicht in zowel de acteerstijl van Jelgerhuis als zijn *Theoretische lessen*, en hoe dit kan bijdragen aan de historisch geïnformeerde uitvoeringspraktijk van hedendaagse podiumkunstenaars.

Op basis van een aantal onderzoeksvragen heb ik onderzocht hoe de minder bekende werken van Jelgerhuis kunnen bijdragen aan een vollediger begrip van zijn traktaat *Theoretische lessen*, van zijn acteerstijl en zijn visie en methodiek met betrekking tot het acteren; hoe een training, gebaseerd op het werk van Jelgerhuis mijn artistieke voorbereidingsproces en uitvoeringspraktijk konden verrijken; en hoe ik mijn opgedane kennis en nieuw ontwikkelde technieken kon omzetten in trainingsmateriaal voor andere uitvoerende kunstenaars.

In het eerste hoofdstuk plaats ik de geselecteerde werken van Jelgerhuis in de context van zijn leven, zijn verschillende beroepen, en de veranderingen die plaats vonden aan de Amsterdamse Schouwburg in het begin van de negentiende eeuw. Ter verdieping van de concepten die Jelgerhuis veelvuldig gebruikt in zijn oeuvre, bespreek ik acht termen die in zijn tijd gebruikt werden in aan visuele kunsten en het theater gerelateerde zaken: *schilderachtigheid*, *contrast*, *attitude*, *welstand*, *waarheid*, *natuurlijkheid*, *gratie*, en *gemak*. De uiteenzetting van en reflectie op deze termen fungeert tevens als voorbereiding op hoofdstukken 2–4.

In hoofdstukken 2 tot en met 4 bespreek ik hoe een fysieke en mentale training gebaseerd op de *Theoretische lessen* en andere door Jelgerhuis geschreven en geïllustreerde werken kan bijdragen aan mijn eigen uitvoeringspraktijk, zowel bij de voorbereiding als op het toneel. Aan de hand daarvan presenteer ik technieken en oefeningen die ik heb ontwikkeld door deze training, en hoe deze ten dienste gesteld kunnen worden van studenten mede-uitvoerenden. De bovengenoemde acht termen worden hier concreet in praktijk gebracht.

In hoofdstuk 2 stel ik drie fysieke basisoefeningen samen, op grond van de informatie uit geselecteerde illustraties en teksten in de *Theoretische lessen*. Deze oefeningen dienen als concreet hulpmiddel om de *Theoretische lessen* beter te leren begrijpen, en om de overgang te vergemakkelijken van de theorie naar de praktijk voor mijzelf en andere acteurs, zangers, en dansers. De verbeeldingskracht komt hierbij naar voren als een essentieel element om de redenen achter de bewegingen en handelingen van een personage te vinden.

In hoofdstuk 3 analyseer ik aan de hand van een eerste case study de acteerstijl van Jelgerhuis zoals door hemzelf beschreven in zijn manuscript *Toneel Studien* van 1811. Uit deze analyse distilleer ik een lijst met ‘bouwstenen’ om een toneelpersonage te creëren volgens de beschrijvingen van Jelgerhuis. Het tweede deel van dit hoofdstuk is gericht op het ensceneren van drie verschillende scènes uit een Nederlandse tragedie, waarbij de aanwijzingen van Jelgerhuis over zijn eigen

interpretatie en uitvoering nauwkeurig en tot in detail worden opgevolgd. Dit project omvat ook de voorbereiding van deze enscenering, waarin twee acteurs en ik het oefenmateriaal zoals beschreven in hoofdstuk 3 gebruiken voor trainingsdoeleinden. Ik laat zien hoe Jelgerhuis' traktaat en diens manuscript elkaar aanvullen en hoe het combineren van informatie uit beide werken bijdraagt aan de training en het ensceneringsproces.

De verschillende aspecten van de acteerstijl zoals Jelgerhuis die beschrijft vat ik als volgt samen: de *Theoretische lessen* gaat over de idee van het toneel als schilderkunst, over de voorbereiding van het lichaam en de gezichtsuitdrukkingen van acteurs bij specifieke emoties. De *Toneel Studien* kan worden gezien als het tweede deel van het curriculum: hier worden gebaren toegevoegd aan het vocabulaire uit de *Theoretische lessen*, en worden zowel de timing en handelingen tussen acteurs op het toneel besproken, als ook meer complexe emoties en gedachten.

In hoofdstuk 4 doe ik middels een tweede case study verder onderzoek naar de al besproken acteertechnieken door ze te plaatsen in een bredere en internationale context. Dit dient als voorbereiding op en het tot stand brengen van een historisch geïnformeerde uitvoering van het melodrama *Proserpina* van Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832) en Franz Carl Eberwein (1786–1868). Mijn studie van primaire en secundaire bronnen over de oorspronkelijke productie in 1815 dient onder andere als inspiratie voor de vervaardiging van een kostuum voor Proserpina. Ook leidt dit verdere onderzoek tot een acteerstijl waarin ik technieken combineer uit het oeuvre van Jelgerhuis (attituden voor het toneel) en de uitvoeringspraktijk van Lady Emma Hamilton (1765–1815), Henriette Hendel-Schütz (1772–1849), and Ida Brun (1792–1857).

Uit mijn theoretische en praktische onderzoek heb ik tenslotte de volgende conclusies getrokken: 1) hoe de combinatie van de gepubliceerde en minder bekende werken van Jelgerhuis kennis toevoegt aan de theatergeschiedenis, en hoe dit kan dienen ter informatie en inspiratie van uitvoerenden en andere geïnteresseerden in de (historische geïnformeerde) uitvoeringspraktijken aan het begin van de negentiende eeuw; 2) hoe informatie uit het oeuvre van Jelgerhuis mijn training, uitvoerings- en lespraktijk heeft verrijkt en veranderd; 3) hoe oefeningen gebaseerd op het werk van Jelgerhuis gebruikt kunnen worden voor trainings- en acteerdoeleinden voor hedendaagse (historisch geïnformeerde) uitvoerenden.